

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0826U000079

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 08-01-2026

Статус: Наказ про видачу диплома

Реквізити наказу МОН / наказу закладу: Наказ ХНУ імені В. Н. Каразіна № 0302-Зк/425 від 17.03.2026 р.

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Яковлев Віталій Миколайович
2. Vitalii Yakovliev

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-7207-0097

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія та археологія

Дата захисту: 26-02-2026

Спеціальність за освітою: Історик, викладач історії та суспільно-політичних дисциплін

Місце роботи здобувача: Національний музей воєнної історії Слобожанщини

Код за ЄДРПОУ: 35617239

Місцезнаходження: селище Солоницівка, смт. Солоницівка, Харківський р-н., 62370, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 11611

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03.19.21, 03.29, 03.09.55, 03.09.03

Тема дисертації:

1. Военні злочини нацистів на Харківщині (1941–1943 рр.) та їх покарання
2. War crimes of the Nazis in Kharkiv region (1941–1943) and their punishment

Реферат:

1. Актуальність дисертаційної роботи зумовлена необхідністю комплексного дослідження складної та багатовекторної проблеми покарання воєнних злочинців нацизму. З огляду на це, потребують систематизації й узагальнення знання щодо структури німецьких каральних органів, причетності нацистів і колаборантів до скоєння воєнних злочинів на території Харківської області в 1941–1943 рр. Крім того, значимість теми полягає в необхідності вивчення й використання в сучасних умовах російсько-української війни історичного досвіду, пов'язаного з притягненням до відповідальності воєнних злочинців. Метою дослідження є вивчення питання причетності нацистів і громадян СРСР до скоєння воєнних злочинів на Харківщині; аналіз особливостей організації та проведення Харківського показового судового процесу (15–18 грудня 1943 р.); виявлення специфіки судового переслідування воєнних злочинців у воєнний та повоєнний час; з'ясування особливостей вшанування пам'яті жертв нацизму. На підставі вивчення процесу накопичення наукових знань, автор дійшов висновку, що історіографію проблеми можна поділити на три періоди: 1) 1940–ві – середина 1950–х рр.; 2) середина 1950–х – 1980–ті рр.; 3) від початку 1990–х рр. до сьогодні. За час вивчення

питання воєнних злочинів нацистів на Харківщині та їх покарання лише окремі аспекти знайшли відображення в працях дослідників, які розглядали означену проблему в рамках відповідних методологічних підходів та історичних шкіл. Для реалізації мети й завдань дослідження поряд з опублікованими джерелами було залучено значну кількість архівних матеріалів. Використання в роботі недосліджених джерел із відомчих архівів СБУ дало можливість отримати додаткову інформацію та проаналізувати структуру, злочинну діяльність нацистських каральних органів на Харківщині, ознайомитися з особливостями здійснення політики покарання осіб, причетних до масового знищення цивільного населення та військовополонених під час нацистської окупації краю. Вивчення складної та багаторівневої проблеми воєнних злочинів нацизму, скоєних під час німецької окупації території Харківської області (1941–1943 рр.), та аналіз результатів притягнення до відповідальності винуватців потребували залучення загальнонаукових, спеціально-історичних методів, методів історичного джерелознавства. Під час проведеного дослідження автором встановлено, що вчинення масових убивств на окупованій території Харківської області було пов'язане з діяльністю німецьких каральних органів – команди ГФП 560, ЗК 4а, АК 5, поліції безпеки та СД Генерального округу «Харків», військ СС. Головним джерелом кадрового поповнення допоміжних частин Вермахту та поліції на Харківщині стали радянські військовополонені – українці та росіяни, які до війни проживали на території УРСР та РРФСР, а також місцеві мешканці із числа цивільних. На підставі вивчення джерельної бази автором з'ясовано, що Харківський судовий процес – перший та єдиний до кінця 1945 р. на теренах СРСР показовий суд над воєнними злочинцями – військовослужбовцями гітлерівської Німеччини – був розрахований як на внутрішню, так і на зовнішню аудиторію. Харківський суд мав також міжнародне значення. Він став одним із важливих факторів, які вплинули на рішення щодо проведення Нюрнберзького процесу (1945–1946 рр.), і послужив ad hoc для діяльності Міжнародного кримінального суду та військових трибуналів сучасності. Під час проведення дослідження дисертанту вдалося з'ясувати, що кримінальне переслідування колаборантів, причетних до воєнних злочинів нацистів, мало ряд характерних ознак, які зумовили неоднозначність і складність цього процесу. Суди над воєнними злочинцями, військовослужбовцями країн Осі, причетними до вчинення масових убивств цивільного населення й військовополонених на території м. Харків та Харківської області, загалом відбулися в повоєнний час. Здебільшого винуватці отримали мінімальні строки ув'язнення та були покарані за іншу провину. Проаналізувавши зміни в облаштуванні пам'ятних місць на Харківщині, автор дійшов висновку, що жертви нацизму зайняли другорядне місце в комеморативних практиках радянської доби. Лише з набуттям Україною незалежності обмеження щодо меморіалізації пам'ятних місць, присвячених жертвам нацистського терору, були зняті. Ключові слова: Друга світова війна, Харків, нацистський окупаційний режим, воєнні злочини, Харківський судовий процес, Голокост, геноцид, жертви нацизму, комеморативні (меморіальні) практики, символічний простір міста, меморіальна спадщина, місця пам'яті, історична (колективна) пам'ять, політика пам'яті.

2. The relevance of the dissertation is conditioned by the need for a comprehensive study of the complex and multifaceted problem of punishing the Nazism war crimes. In view of this, there is a need to systematize and generalize knowledge about the structure of German punitive bodies, the involvement of Nazis and collaborators in the commission of war crimes in the territory of Kharkiv region in 1941–1943. In addition, the importance of the topic is in the study and use of the Kharkiv trial experience (December 15–18, 1943) and judicial practice related to the prosecution of war criminals in modern conditions of the Russian-Ukrainian war. The purpose of the research is to study the issue of Nazis and citizens of the USSR's involvement in war crimes in Kharkiv region, to analyze the organization peculiarities and conduct of Kharkiv show trial (December 15–18, 1943), identifying the specifics of war criminal's prosecution in war and post-war times, determining the features of commemorating the victims of Nazism. Based on an analysis of the process of the accumulation of scholarly knowledge, the author concludes that the historiography of the problem can be divided into three periods: 1) 1940s – mid-1950s; 2) mid-1950s – 1980s; 3) from early 1990s to the present. Studying the Nazis war crimes in Kharkiv region and their punishment, the researchers, who considered this problem within the framework of relevant methodological approaches and historical schools, looked only at certain aspects. The author has used a significant bulk of archival materials along

with published sources in order to realize the goals and objectives of the research. Using the unexplored sources from the Departmental Archives of the Security Service of Ukraine (SBU) in the work, the author obtained additional information and analyzed the structure and criminal activities of Nazi penal authorities in Kharkiv region, learnt the peculiarities of the punishment implementation of persons involved in the mass destruction of the civilian population and prisoners of war during the Nazi occupation of the region. Studying the complex and multi-level problem of Nazi war crimes committed during the German occupation of Kharkiv region (1941–1943) and analyzing the results of criminal prosecution of the perpetrators, required the application of general scientific, special historical methods, as well as methods of historical source studies, tools of related disciplines. The author has confirmed that mass murders in the occupied territory of Kharkiv region was connected with the activities of German punitive bodies – the Sonderkommando 4a (SK 4a), the 560th group of Secret Field Police (GFP 560), the Einsatzgruppe EK 5, the Security Police and SD of General District Kharkiv, the Waffen-SS. Soviet prisoners of war – the Ukrainians and Russians who lived in the Ukrainian SSR and RSFSR before the war, as well as local civilians – became the main source of personnel for auxiliary units of the Wehrmacht and the police in Kharkiv Oblast. Having studied the source base, the author has found out that the Kharkiv trial – the first and the only show trial on the territory of the USSR until the end of 1945 against war criminals – servicemen of Hitler's Germany – was designed for both an internal, and an external audience. The Kharkiv court was also internationally significant. It became one of the important factors that influenced the decision to hold the Nuremberg Trials (1945–1946), and served ad hoc for the operation of the International Criminal Court and modern military tribunals. The author has established that the criminal prosecution of collaborators involved in Nazi war crimes had a number of features that caused the ambiguity and complexity of this process. Trials of war criminals—military personnel of the Axis countries involved in the mass murder of civilians and prisoners of war in the city of Kharkiv and the Kharkiv region—generally took place in the postwar period. In most cases, the perpetrators received minimal prison sentences and were convicted of other offenses. An analysis of changes in the development of memorial sites in the Kharkiv region led the author to conclude that victims of Nazism occupied a secondary place in Soviet-era commemorative practices. Only after Ukraine gained independence were restrictions on the memorialization of sites dedicated to the victims of Nazi terror lifted. Keywords: World War II, Kharkiv, Nazi occupation regime, war crimes, Kharkiv trial, Holocaust, genocide, victims of Nazism, commemorative (memorial) practices, symbolic space of the city, memorial heritage, monumental sites of memory, historical (collective) memory, politics of memory.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Нове вирішення актуального наукового завдання

Публікації:

- Яковлев В. М. Структура та злочинна діяльність німецьких каральних органів на Харківщині (1941–1943 рр.). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/2.17> URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/17.pdf
- Яковлев В. М. Місцеве населення у складі нацистських каральних органів на Харківщині (1941–1943 рр.). Південний архів. 2023. Вип. 44. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-44-6> URL: <https://pahs.journal.kspu.edu/index.php/pahs/article/view/109/103>

- Яковлев В. Особливості увічнення пам'яті жертв нацистського терору на Харківщині у военний і повоєнний час. Консенсус. 2024. № 1. С. 146–163. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-01/146-163> URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/99/99>
- Яковлев В. Особливості воєнного та повоєнного кримінального переслідування осіб, причетних до злочинів нацистів на Харківщині. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія». 2024. № 65. С. 156–182. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2024-65-07> URL: <https://periodicals.karazin.ua/history/article/view/24426/22065>
- Яковлев В. М. Передумови проведення суду над нацистськими воєнними злочинцями у м. Харків (15–18 грудня 1943 року). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». 2020. Вип. 58. С. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.34142/2313-2345.2020.58.23> URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/hisgeo/article/view/3724>
- Яковлев В. М. Харківський судовий процес (15–18 грудня 1943 року) : формування кримінально-правового підґрунтя. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2021. Т. 32 (71). № 3. С. 175–182. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/3.26> URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/28.pdf
- Яковлев В. М. Організація та проведення судового процесу над нацистськими злочинцями у м. Харків (15–18 грудня 1943 року). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». 2021. Вип. 32. С. 39–52. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2021-32-04> URL: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/18137/16547>
- Яковлев В. Особливості проведення Харківського показового суду (15–18 грудня 1943 р.) над нацистськими воєнними злочинцями. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2021. Вип. 3 (150). С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.150.12> URL: https://drive.google.com/file/d/1LE1_XCAlE3Al02u9FEmPvx9cNCm-n4Q/view
- Яковлев В. М. Воєнні злочини нацистів на Харківщині (1941–1943): за матеріалами Надзвичайної державної комісії. Літопис Волині. 2022. Чис. 26. С. 178–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.29> URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/315/259>
- Яковлев В. Застосування нацистами газвагена для знищення населення окупованої території Харківської області. KELM (Knowledge. Education. Law. Management). 2021. № 6 (42). С. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.13> URL: <https://kelmczasopisma.com/public/ua/viewpdf/7237>
- Yakovliev V. The Kharkiv Trial of War Criminals (December 15–18, 1943): Basis, International Impact and Historic Significance. Evropský filozofický a historický diskurz. 2022. Vol. 8, Iss. 1, P. 32–45. DOI: <https://doi.org/10.46340/ephd.2021.8.1.5> URL: https://ephd.cz/wp-content/uploads/2022/ephd_2022_8_1/07.pdf

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами: 0112U004969

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Куделко Сергій Михайлович

2. Sergiy Kudelko

Кваліфікація: к. і. н., професор, 07.00.02, 07.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1630-8774

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Титаренко Дмитро Миколайович

2. Dmytro Tytarenko

Кваліфікація: д. і. н., професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-7454-202X

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Організація відсутня

Код за ЄДРПОУ: 00000000

Місцезнаходження: -----, Київ, 00000, Україна

Форма власності: Змішана

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Венгер Альберт Григорович

2. Albert Venger

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.02

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-3117-7752

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Код за ЄДРПОУ: 02066747

Місцезнаходження: проспект Науки, Дніпро, Дніпровський р-н., 49045, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Дворкін Ігор Володимирович

2. Ihor Dvorkin

Кваліфікація: к. і. н., доц., 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-9190-8265

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Кісельова Юлія Анатоліївна

2. Yulia Kiseljova

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2571-8436

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради

Посохов Сергій Іванович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Посохов Сергій Іванович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Шевченко Андрій Олександрович

Реєстратор

Юрченко Тетяна Анатоліївна

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна